

AGNIESZKA WILKANIEC, LIDIA BARCZAK, AGNIESZKA TARGOŃSKA,
MIŁOSZ T. WALERZAK

Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

WYNIKI INWENTARYZACJI I KONCEPCJA REWALORYZACJI ZABYTKOWEGO PARKU W KONARZEWIE

RESULTS OF INVENTORY AND REVALORISATION PROJECT
OF THE HISTORICAL PARK IN KONARZEWO

Streszczenie. Praca dotyczy parku zabytkowego, będącego częścią założenia rezydencjonalno-folwarcznego w Konarzewie. Opiswany obiekt ma długą i bogatą historię, jest niezwykle cenny pod względem architektonicznym, krajobrazowym i historycznym. Wieś Konarzewo stanowiła własność znanych rodów szlacheckich: Konarzewskich, Radomickich, Działyńskich, Dzieduszyckich czy Czartoryskich (ich własnością pozostawała do 1945 r.), obecnie ponownie stanowi prywatną własność. W ramach prowadzonych badań park został objęty szczegółową inwentaryzacją i koncepcją rewaloryzacji.

Słowa kluczowe: rewaloryzacja zabytkowego parku, analiza dendrochronologiczna, park krajobrazowy

Wstęp

Założenie rezydencjonalno-folwarczne w Konarzewie ma bogatą historię oraz jest ważnym i cennym obiektem pod względem architektonicznym, krajobrazowym i historycznym. Konarzewo było wsią szlachecką i stanowiło siedzibę znanych wielkopolskich rodów. Po 1945 roku, podobnie jak wiele innych zespołów tego rodzaju, zostało wraz z terenami uprawnymi, należącymi wówczas do rodziny Czartoryskich, upaństwowione. Do 1992 roku zespołem zarządzało Państwowe Gospodarstwo Rolne. Spowodowało to przerwanie historycznej ciągłości funkcjonowania obiektu. Błędne decyzje dotyczące zagospodarowania założenia, brak świadomości o jego wartości historycznej i struktu-

rze kompozycyjnej, lub lekceważenie tych wartości, spowodowały postępującą dewastację i zaniedbanie. Mimo to pałac i park przetrwały do czasów współczesnych. W 2013 roku spadkobiercy rodziny Czartoryskich odzyskali zespół pałacowo-parkowy, który obecnie wymaga rewaloryzacji.

Celem podjętych badań było ustalenie składu gatunkowego istniejących w parku drzewień, orientacyjne określenie ich wieku, uzyskanie informacji, jak ukształtowany był układ przestrzenny i kompozycyjny założenia na tle układu przestrzennego wsi, oraz opracowanie koncepcji rewaloryzacji parku.

Material i metody

Podstawą do odczytania historycznego kształtu kompozycji parkowej była analiza materiałów archiwalnych oraz badania terenowe. Wśród zgromadzonych materiałów istotne miejsce zajmują pruskie mapy stolikowe w wydaniach z lat 1900 i 1940 (*Messtischblätter*, 1900, 1940). Dokonano kwerendy w Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz zapoznano się z dokumentacją zgromadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Ważną pozycją dotyczącą historii zespołu jest praca Kąsinowskiej „Pałac w Konarzewie” (2013). W 2011 i 2012 roku dokonano inwentaryzacji parku w Konarzewie oraz przedstawiono koncepcję jego rewaloryzacji w ramach pracy magisterskiej realizowanej przez L. Barczak w Katedrze Terenów Zieleni Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Dokładna inwentaryzacja objęła park ozdobny w jego historycznych granicach, w jej zakres nie włączono terenu po dawnej szkółce i ogrodzie użytkowym (północno-zachodnia część terenu, częściowo zajęta przez wyrobisko po wydobywaniu piasku) oraz terenu przed blokiem mieszkalnym po wschodniej stronie dziedzińca frontowego. W badaniach zastosowano także metodę dendrochronologiczną, szacunkowo oceniając wiek zinventaryzowanych okazów drzew za pomocą tabeli wiekowej drzew Majdeckiego (1980/86), oraz analizę składu gatunkowego.

Rys historyczny majątku i wsi

Konarzewo jest wsią położoną około 15 km od granic Poznania, w gminie Dopiewo. W źródłach historycznych wieś pojawia się od 1386 roku. Od 1429 roku odnotowywano istnienie w Konarzewie dworu (a nawet dwóch: starego i nowego). W XVI wieku Konarzewo było własnością Konarzewskich herbu Poraj (Kąsinowska, 2013). Kolejnym właścicielem – Ostaszewskim – przypisuje się budowę murewanego kościoła (Sulimierski i in., red., 1880). Kościół drewniany istniał we wsi prawdopodobnie już od XV wieku (Sulimierski i in., red., 1880). Parafia istniała od 1391 roku (Kąsinowska, 2013). Kolejnymi właścicielami majątku Konarzewo byli Radomiccy. Andrzej Radomicki obrał Konarzewo na swoją siedzibę i w końcu XVII wieku wznosił pałac z towarzyszącym mu ogrodem (rozpoczęcie budowy – przed 1690 r.). Początkowo bryła pałacu opierała się na rzucie prostokąta, a jeszcze w trakcie prac budowlanych dodano od strony ogrodu ryzalit wraz z aneksem mieszczącym schody. Andrzej Radomicki wyremontował i przebudował również kościół, dodając do niego część prezbiterialną z kryptą grzebalną. Jego syn Jan Antoni Radomicki, prawdopodobnie w latach 1727–1728, wznosił wieżę kościelną z barokowym hełmem.

Kolejne przebudowy pałacu były na tyle ograniczone, że nie zmieniły w zasadniczy sposób jego pierwotnej formy.

Układ przestrzenny zespołu

Pałac był położony w centralnej części wsi naprzeciw kościoła, od którego był oddzielony drogą oraz dziedzińcem frontowym, zamkniętym murem. Na południe od pałacu rozciągał się park. Jak widać na XIX-wiecznych mapach (Messtischblätter, 1900), od wschodu park zamykała droga, oddzielająca go od podwórza folwarcznego i położonego na południu, przy rozwidleniu dróg (do Glinek i Stęszewa), browaru. Domy dla pracowników folwarcznych znajdowały się po wschodniej stronie pałacu, na północ od podwórza folwarcznego, przy rozwidleniu dróg do Dopiewca i Chomećic.

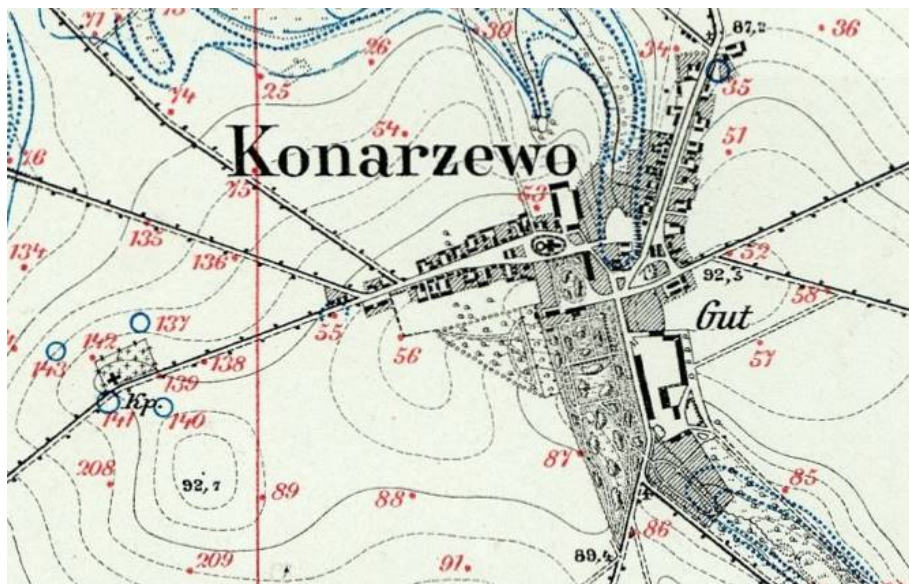
Pałacowi towarzyszyła kuchnia, usytuowana na zachód od niego, wzniesiona prawdopodobnie w tym samym czasie co główny budynek. Pierwotnie stanowiła łazienkę Andrzeja Radomickiego. Budynek ten przetrwał mniej więcej do połowy XIX wieku (Kąsinowska, 2013). W okresie budowy pałacu powstała również stajnia z wozownią, zamykająca dziedzińiec frontowy od wschodu. Budynek ten był kilkakrotnie przebudowywany i mieścił w XIX wieku kancelarię majątku, wozownię i mieszkania dla pracowników. Przed jego frontem znajdował się ozdobny ogródek. Budynek przetrwał do 1962 roku, kiedy to na jego miejscu postawiono blok mieszkalny dla pracowników PGR.

Poza tym pałacowi od strony zachodniej (przy kuchni) towarzyszyła **oranżeria**, którą później zaadaptowano na kuchnię i budynek mieszkalny. Budynek powstał w czasach Andrzeja Radomickiego (ok. 1714 r.).

Folwark w I połowie XVIII wieku składał się z podwórza z niewielką liczbą budynków, wiatraka oraz cegielni. Został gruntownie przebudowany w II połowie XIX wieku, za czasów, kiedy Konarzewo znajdowało się w rękach Włodzimierza Dzieduszyckiego. Wzniesiono w tym okresie nowe obiekty na terenie folwarku oraz przebudowano istniejące. W końcu XIX wieku folwark składał się z podwórza, położonego przy drodze do Stęszewa na wchód od parku, i browaru. Podwórze było zamknięte budynkami od wschodu i zachodu oraz częściowo od strony północnej. Browar był otoczony ogrodami użytkowymi i chmielnikiem (Kąsinowska, 2013) (rys. 1).

Ogród pałacowy w Konarzewie powstał w końcu XVII wieku. Świadczą o tym kwoty wydatkowane przez Andrzeja Radomickiego na roboty ziemne, zakup roślin oraz budowę muru wokół ogrodu i wzniesienie oranżerii.

Wcześniejszy układ parku został przekształcony na początku XIX wieku przez Ksawerego Działyńskiego i powstał park w stylu krajobrazowym. Z inicjatywy tego samego właściciela otwarto wyjście z parteru pałacu do ogrodu i dobudowano balkon na elewacji ryzalitu ogrodowego. W tym czasie sprowadzono do parku nowe gatunki roślin, które następnie rozmnażano w dwóch konarzewskich szkółkach specjalizujących się w produkcji egzotycznych drzew i krzewów. Zachowały się relacje mówiące o sprowadzaniu do Konarzewa m.in. okazów: robinii, wierzby, sosny wejmutki, orzecha czarnego, różnych odmian klonu i jesionu, platana, dębu czerwonego, katalpy, moszenki, derenia, sumaka, hordowiny, jaśminowca, odmian lilaka, jałowca, żywotnika, szczodrzeńca, janowca, wiśni wonnej, hortensji, maliny ozdobnej, kaliny, róży wielkokwiatowej. W 1816 roku sporządzono „Katalog drzew, krzewów i kwiatów, które znajdują się w Konarzewie” (Kąsinowska, 2013). Katalog zawiera spis 76 gatunków drzew

Rys. 1. Fragment mapy stolikowej z 1900 roku przedstawiający Konarzewo wraz z założeniem rezydencjonalno-folwarcznym (Messtischblätter, 1900)

Fig. 1. Part of the table map from 1900 with the Konarzewo village and manorial estate (Messtischblätter, 1900)

i krzewów w 157 odmianach, 43 gatunków bylin w 90 odmianach oraz 35 gatunków innych roślin kwitnących (amarylisy, begonie, heliotropy, cyklameny, oleandry, mimozy, kaktusy). Wyliczono również 101 gatunków roślin w 166 odmianach, które uprawiano w oranżerii, m.in. jaśminy, hiacynty, róże chińskie, magnolie, różanechniki, fuksję, goździki, kamelie. W spisie umieszczono także nazwy roślin wysiewanych w ogrodzie, takie jak: rezeda, mak, czarnuszka, cynia, starzec, psianka, groszek, łubin, śláz, niecierpek, ubiorek, słonecznik, ostróżka, pieprz turecki, lewkonia, nagietek, aster, bławatek. Katalog uzupełniono nazwami zakupionych później drzew: migdałowca perskiego, bożodrzewu gruczołkowatego, miłorzębu dwuklapowego, tulipanowca.

W 1830 roku przekazano sadzonki z konarzewskiej szkółki do Kórnika, a wiązało się to z likwidacją jednej z dwóch szkółek.

Na podstawie zachowanych dokumentów można wnioskować, że kolejnym momentem intensywnych prac na terenie ogrodu były lata 1856–1857 (czasy Włodzimierza Dzieduszyckiego) (Kąsinowska, 2013). Prawdopodobnie kontynuowano wtedy prace w ogrodzie krajobrazowym. Dokumenty poświadczają zakupy krzewów (tawuł, żywotników, cyprysików Lawsona, jałowców) również w latach 1871 i 1877 (Kąsinowska, 2013).

Nowy etap w kształtowaniu ogrodu stanowiło objęcie Konarzewa przez Romana i Teresę Czartoryskich. Właściciele utrzymywali park w dobrym stanie. Znając wartość historyczną założenia, konsultowali swoje działania z dyrektorem ogrodów kórnickich Antonim Wróblewskim. Kierując się jego wskazówkami, w roku 1927 przesadzono dwa

wiekowe cisy i dwa bukszpany na gazon na dziedzińcu frontowym (Kąsinowska, 2013). W 1927 roku Władysław Marciniak opracował projekt zieleni przeznaczony dla dziedzińca przed frontem pałacu, ostatecznie nie został on zrealizowany. Za czasów ostatnich właścicieli funkcjonowała szkółka produkująca drzewa, krzewy i byliny na potrzeby parku oraz na sprzedaż (Kąsinowska, 2013).

Po zachodniej stronie ogrodu ozdobnego w sąsiedztwie kuchni (dawnej oranżerii) znajdowały się: ogród użytkowy, cieplarnie, inspekty i prawdopodobnie również sad oraz szkółka (Kąsinowska, 2013). Warzywnik i sad znajdowały się także po zachodniej stronie dziedzińca frontowego na północ od kuchni (Kąsinowska, 2013). Teren przylegający do parku od północnego zachodu, wykorzystywany użytkowo, około 1900 roku został prawdopodobnie włączony do części ozdobnej założenia. Mógł to być wcześniej teren zajmowany przez szkółkę (Kąsinowska, 2013).

Po II wojnie światowej majątek został przejęty przez PGR, który gospodarował również na terenie parku. Brak pielęgnacji i dewastacja spowodowały wyginięcie licznych gatunków bylin, krzewów i drzew. Układ przestrzenny parku został zniekształcony na skutek budowy w nim fermy kur (już nie istnieje), hydroforni oraz boiska. W dawnej części użytkowej ogrodu (północno-wschodniej) znajduje się wyrobisko po wydobywaniu piasku.

Wyniki

Współczesny układ przestrzenny zespołu

Założenie pałacowo-parkowe w Konarzewie zajmuje obecnie około 11 ha (wraz z dawnym terenem ogrodu użytkowego nieobjętym inwentaryzacją). Składa się ono z dziedzińca przed frontem pałacu, z wydzielonym terenem przy bloku mieszkalnym postawionym w miejscu dawnego budynku stajni i wozowni (później kancelarii majątku i budynku mieszkalnego), pałacu oraz parku, położonego na południe od rezydencji. Park można podzielić na trzy części: regularną – geometryczną przylegającą do pałacu, krajobrazową – położoną dalej na południe oraz część pozostałą po dawnej szkółce i ogrodach użytkowych (północno-zachodnią).

Dziedziniec frontowy z podjazdem zajmuje centralnie położony trawnik (dawnej gazon) z dwoma rzędami żywotników i cisów (posadzonych wtórnie w czasach PGR) oraz jałowców w części północnej. Zachodnią część dziedzińca porastają zarośla tworzone przez śnieguliczkę, bez czarny, robinie i lilaka. Wschodni fragment terenu, przed blokiem mieszkalnym, jest chaotycznie obsadzony drzewami i krzewami.

Geometryczna część parku pałacowego jest złożona z dwóch tarasów ziemnych, opadających w kierunku południowym. Obrys zewnętrzny obu tarasów zamyka aleja lipowa. Przestrzeń północnego tarasu jest podzielona jeszcze dwiema innymi alejami. Na głównej osi kompozycyjnej i widokowej zespołu, przed elewacją ogrodową pałacu, umieszczono betonowe boisko, stanowiące niezwykle szpecący element. Na niższym, południowym tarasie rośnie wiekowy egzemplarz dębu szypułkowego. Mimo występowania licznych luk w alejach, ich układ jest nadal czytelny. Wyznaczane przez nie osie kompozycyjne i widokowe uległy w pewnym stopniu zatarciu na skutek licznych występujących samosiewów oraz nadmiernie rozrośniętych starszych drzew.

Wąskie pasy terenu położone na wschód i zachód od ogrodu regularnego oraz południowa część parku reprezentują styl krajobrazowy. Kompozycja tej części parku jest w znacznym stopniu zatarta. Układ dawnych dróg parkowych nie jest czytelny, teren jest silnie zarośnięty przez spontanicznie rozmnażające się drzewa i krzewy. W tej części parku znajduje się również hydrofornia, której lokalizacja dodatkowo degraduje układ kompozycyjny. Wolne od zadrzewień, niekoszone fragmenty obszaru (przy hydroforni i dalej w kierunku południowym) porastają trawy i chwasty, przede wszystkim pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica* L.).

Inwentaryzacja

Na terenie parku objętym badaniami stwierdzono 31 gatunków drzew (tab. 1). Spośród nich najliczniej występują robinia biała (*Robinia pseudoacacia* L.), klon pospolity (*Acer platanoides* L.) i lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.). Na uwagę zasługują obce gatunki, stanowiące cenną pozostałość parku krajobrazowego: pojedynczy okaz perełkowca japońskiego (*Sophora japonica* L.), egzemplarze platana klonolistnego (*Platanus ×hispanica* ‘Acerifolia’ Mill. ex Münchh.) oraz sosny wejmutki (*Pinus strobus* L.) (rys. 2). Mimo braku pielęgnacji większość obecnego w parku drzewostanu znajduje się w dobrym stanie zdrowotnym. Obecne są pojedyncze egzemplarze drzew martwych, w różnym stopniu uszkodzonych bądź chorych (z suchymi lub wyłamany konarami, dziuplami oraz porażonych przez szkodniki lub choroby).

Wśród krzewów są reprezentowane przede wszystkim gatunki pospolite: grupy bzu czarnego (*Sambucus nigra* L.) i śnieguliczki białej (*Symphoricarpos albus* (L.) S. F. Blake) oraz rzadziej lilak pospolity (*Syringa vulgaris* L.). Liczne i zróżnicowane w czasach historycznych gatunki krzewów, niestety, wyginęły.

Pod koronami drzew występuje runo w wielu miejscach przerośnięte chwastami. Reprezentowane w runie gatunki to: podagrycznik pospolity (*Aegopodium podagraria* L.), bluszcz pospolity (*Hedera helix* L.), ziarnopłon wiosenny (*Ficaria verna* Huds.), glistnik jaskółcze ziele (*Chelidonium majus* L.), jasnota purpurowa (*Lamium purpureum* L.), bodziszek cuchnący (*Geranium robertianum* L.). Charakterystycznym elementem runa jest śniedek zwisły (*Ornithogalum nutans* L.).

Analiza dendrochronologiczna

Zinwentaryzowane drzewa podzielono na cztery grupy wiekowe. Pierwszą: drzewa w wieku powyżej 300 lat – reprezentuje pojedynczy okaz dębu szypułkowego (*Quercus robur* L.) o obwodzie 432 cm. Drzewo znajduje się w części krajobrazowej parku i może stanowić pozostałość zadrzewień istniejących na tym terenie jeszcze przed powstaniem parku krajobrazowego (zaadaptowanych na potrzeby powstającej kompozycji). Drugą grupę stanowią drzewa w wieku od 201 do 300 lat. Pochodzą one prawdopodobnie z początku XIX wieku. Są to: egzemplarz perełkowca japońskiego, okazy platana klonolistnego, okazały dąb szypułkowy, wyeksponowany na dolnym tarasie części regularnej, oraz pięć innych dębów i jesion wyniosły, rosnące w zachodniej i południowej części krajobrazowej parku. Drzewa te mogą stanowić pozostałość po pierwotnym założeniu krajobrazowym powstałym na początku XIX wieku. Trzecia grupa drzew obejmuje egzemplarze w wieku od 71 do 200 lat, będące pozostałościami

Tabela 1. Struktura gatunkowa drzewostanu w parku w Konarzewie
Table 1. Tree stand species structure in the park in Konarzewo

Nr No.	Nazwa łacińska Latin name	Nazwa polska Polish name	Nazwa angielska English name	Udział Share (%)
1	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Robinia biała	Black locust	24,6
2	<i>Acer platanoides</i> L.	Klon pospolity	Norway maple	19,76
3	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Lipa drobnolistna	Littleleaf linden	12,58
4	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Jesion wyniosły	Common ash	8,87
5	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	Wiąz górski	Scots elm	8,63
6	<i>Carpinus betulus</i> L.	Grab pospolity	European hornbeam	5,24
7	<i>Quercus robur</i> L.	Dąb szypułkowy	English oak	2,74
8	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Żywotnik zachodni	American arborvitae	2,58
9	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	Lipa szerokolistna	Summer linden	1,85
10	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Klon jawor	Sycamore maple	1,69
11	<i>Quercus rubra</i> L.	Dąb czerwony	Northern red oak	1,61
12	<i>Populus alba</i> L.	Topola biała	White poplar	1,53
13	<i>Acer campestre</i> L.	Klon polny	Hedge maple	1,29
14	<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	Bożodrzew gruczołkowany	Tree of heaven	1,13
15	<i>Prunus avium</i> L.	Czereśnia ptasia	Wild cherry	1,13
16	<i>Larix decidua</i> Mill.	Modrzew europejski	Polish larch	0,73
17	<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	Ałycza	Cherry plum	0,56
18	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Kasztanowiec pospolity	Common horse chestnut	0,48
19	<i>Taxus ×media</i> Rehder	Cis pośredni	English yew	0,48
20	<i>Pinus strobus</i> L.	Sosna wejmutka	Weymouth's pine	0,4
21	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	Oliwnik wąskolistny	Russia olive	0,32
22	<i>Juniperus</i> sp.	Jałowiec odm. kolumnowa	Juniper	0,32
23	<i>Platanus ×hispanica</i> 'Acerifolia' Mill. ex Münchh.	Platan klonolistny	London plane	0,32
24	<i>Crataegus ×media</i> Bechst.	Głóg pośredni	Midland hawthorn	0,16
25	<i>Sorbus intermedia</i> (Ehrh.) Pers.	Jarząb szwedzki	Swedish whitebeam	0,16
26	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	Wiąz szypułkowy	European white elm	0,16
27	<i>Acer saccharinum</i> L.	Klon srebrzysty	Silver maple	0,08
28	<i>Juglans regia</i> L.	Orzech włoski	Persian walnut	0,08
29	<i>Sambucus nigra</i> L.	Bez czarny	European elder	0,08
30	<i>Sophora japonica</i> L.	Perelkowiec japoński	Japanese pagoda tree	0,08
31	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	Jarząb pospolity	Common mountain ash	0,08

Rys. 2. Struktura gatunkowa drzewostanu w parku w Konarzewie (Barczak, 2012)
Fig. 2. Tree stand species structure in the park in Konarzewo (Barczak, 2012)

przekształceń parku dokonywanych w XIX i na początku XX wieku. W grupie tej znalazły się aleje lipowe, tworzące geometryczną część parku, oraz liczne okazy drzew w części krajobrazowej założenia (rys. 2, 3). Najlicniejszą grupę stanowią drzewa i krzewy w wieku 70 lat i poniżej. Grupa ta to głównie samosiew obecny na terenie parku oraz nasadzenia dokonywane w okresie funkcjonowania PGR. Jest to najmniej cenna część drzewostanu, która w wielu przypadkach przyczynia się do zacierania oryginalnej kompozycji.

Koncepcja rewaloryzacji parku

W ramach pracy magisterskiej wykonanej przez mgr inż. Lidę Barczak w Katedrze Terenów Zieleni Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu w 2012 roku przedstawiono koncepcję rewaloryzacji parku w Konarzewie (rys. 4). Projekt miał na celu przywrócenie cennemu obiektowi jego walorów i opierał się na zgromadzonych informacjach dotyczących jego historycznego kształtu oraz wynikach inwentaryzacji dendrologicznej i analizach stanu istniejącego. Celem było częściowe odtworzenie układu parku powstałego w końcu XIX wieku. Podstawowe wytyczne realizowane w projekcie to uporządkowanie terenu parku: usunięcie samosiewu, nadmiernie rozrośniętych grup krzewów, drzew martwych lub poważnie uszkodzonych. Koncepcja rewaloryzacji przewiduje również odtworzenie osi widokowych, objęcie zabiegami pielęgnacyjnymi i leczniczymi najcenniejszych okazów starodrzewu (np. perełkowca japońskiego), uzupełnienie ubytków w alejach oraz układu kompozycyjnego grupami drzew i krzewów, zachowanie cennych elementów runa parkowego. Poza tym w ramach projektu koncepcyjnego założono odtworzenie układu ścieżek, wymianę istniejących nawierzchni, remont ogrodzenia parku, zagospodarowanie frontowego gazonu, oddzielenie roślinnością bloku mieszkalnego od podjazdu oraz usunięcie budynku hydroforni i boiska z terenu parku.

Dziedziniec frontowy jest stosunkowo najbardziej zadbany fragmentem założenia. Koncepcja rewaloryzacji zakłada nadanie mu reprezentacyjnego charakteru. Konieczna jest wymiana nawierzchni na podjeździe (zaproponowano nawierzchnię mineralną, ulepszoną) i remont zabytkowego muru wyznaczającego północną granicę założenia. Nie zdecydowano się na usunięcie posadzonych w okresie powojennym żywotników i cisów (ze względu na ich wielkość i dobry stan zdrowotny, mimo że w okresie przedwojennym gazon był pusty, akcentowany jedynie strzyżonymi cisami umieszczonymi w narożach), zaproponowano uzupełnienie ubytków w ich szpalerze oraz usunięcie jałowców w północnej części gazonu i stworzenie w tym miejscu kwietnika arabskiego. Wschodnie i zachodnie obrzeże dziedzińca zaprojektowano symetrycznie, zamykając je kompozycjami z krzewów i szpalerów drzew, osłaniających przyległe tereny. Pas terenu przed pałacem przekształcono zgodnie z przekazami historycznymi. Zaproponowano zastosowanie kompozycji z formowanych cisów.

W **części regularnej parku** zaprojektowano wymianę nawierzchni ścieżek w geometrycznym, istniejącym układzie, z uzupełnieniem zatartych dróg w świetle alei wewnętrznych, oraz poprzeczną drogę biegnącą równoległe do skarpy, pomiędzy tarasami. Wyrównano szerokość dróg do 2,5 m i założono uzupełnienie drzew w alejach lipowych. Projekt przewiduje założenie kwietników dywanowych w centralnym wnętrzu ogrodowym, wydzielonym przez aleje, na głównej osi kompozycyjnej założenia w miejscu zlikwidowanego boiska. Skromną kompozycję kwietnika zaproponowano również przed elewacją oficyny (dawnej oranżerii).

Rys. 3. Struktura wiekowa drzewostanu w parku w Konarzewie (Barczak, 2012)
Fig. 3. Tree stand age structure in the park in Konarzewo (Barczak, 2012)

Rys. 4. Koncepcja rewaloryzacji parku w Konarzewie (Barczak, 2012)
 Fig. 4. Revalorisation project of the park in Konarzewo (Barczak, 2012)

W części krajobrazowej parku odtworzono układ dróg – na podstawie ich przebiegu pokazanego na mapie z 1900 roku (Messtischblätter, 1900) (rys. 1) – oraz rozmieszczenie roślinności i wymagania funkcjonalne. Drogom nadano swobodny przebieg i zróżnicowano ich szerokość: drogi główne mają szerokość 2,5 m, podrzędne – 1,8 m. Zaprojektowano również miejsca wypoczynkowe w części zachodniej parku, usytuowane tak, aby był z nich możliwy wgląd w krajobraz rolniczy otaczający park. Dla dróg głównych przewiduje się zastosowanie nawierzchni mineralnej, ulepszonej, dla podrzędnych – żwirowej lub gruntowej. Remontu wymagają: ogrodzenie parku od strony wschodniej oraz dwie bramy prowadzące od folwarku i gorzelni. Konieczne jest usunięcie z parku nadmiernie rozrośniętych grup krzewów oraz martwych drzew i samosiewów w celu prześwietlenia drzewostanu. Zdecydowano głównie o usunięciu okazów o najmniejszej wartości historycznej i przyrodniczej, drzew młodych, mniej cennych pod względem gatunkowym, np. licznych samosiewów robinii. Wytypowanie drzew do usunięcia pozwoli wyodrębnić grupy drzew charakterystyczne dla XIX-wiecznych parków krajobrazowych, co umożliwi kształtowanie powiązań widokowych (otwarcia, osie). Istniejące grupy proponuje się uzupełnić niewielką liczbą nowych drzew i krzewów. Na skrzyżowaniach i rozwidleniach dróg zastosowano skupiny niskich krzewów. Projekt przewiduje stworzenie alpinarium w północno-wschodniej części parku krajobrazowego, z wykorzystaniem zgromadzonych w tym miejscu kamieni. Zaproponowano usunięcie hydroforni z terenu parku, a polanę w jej sąsiedztwie przekształcono w łąkę kwietną. Runo parkowe wymaga wyeliminowania chwastów, przede wszystkim pokrzyw.

Przy doborze roślin do projektu posługiwano się gatunkami reprezentowanymi przez starodrzew parku oraz obecnymi w literaturze wykazami roślin stosowanych w XIX-wiecznych parkach krajobrazowych.

Wnioski

1. Posiadłość o barokowym rodowodzie jest niezwykle cennym obiektem, o ogromnych walorach historycznych, kulturowych i przyrodniczych.

2. Kompozycja założenia z końca XIX wieku jest jeszcze czytelna, jednak nawarstwiająca się zaniedbania i złe gospodarowanie zabytkowym obiektem po II wojnie światowej spowodowały liczne straty w drzewostanie, zniszczenie części elementów kompozycji oraz zmniejszenie wartości estetycznych i użytkowych obiektu.

3. Mimo częściowego zatarcia kompozycji parku nadal możliwe jest dokonanie jego rewaloryzacji i przywrócenie układu przestrzennego z II połowy XIX wieku.

Literatura

- Barczak, L. (2012). Inwentaryzacja i koncepcja rewaloryzacji parku pałacowego w Konarzewie. Maszynopis. Praca magisterska. Poznań: Katedra Terenów Zieleni Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.
- Kąsinowska, R. (2013). Pałac w Konarzewie. Kórnik: Fundacja Zakłady Kórnickie.
- Majdecki, L. (1980/86). Tabela wiekowa drzew. Maszynopis.

Wilkaniec, A., Barczak, L., Targońska, A., Walerzak, M. T. (2016). Wyniki inwentaryzacji i koncepcja rewaloryzacji zabytkowego parku w Konarzewie. *Nauka Przyr. Technol.*, 10, 3, #26. DOI: 10.17306/J.NPT.2016.3.26

Sulimierski, F., Chlebowski, B., Walewski, W. (red.). (1880). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. I. Warszawa: Nakładem F. Sulimierskiego i W. Walewskiego.

Materiały źródłowe

Messtischblätter. Niemieckie mapy stolikowe założone w latach 1800–1892. (1900, 1940). Skala 1 : 25 000. Pozyskano z: [http://mapy.amzp.pl/\[Dombrowka \(sekcja 3666\)\]](http://mapy.amzp.pl/[Dombrowka (sekcja 3666)]).

RESULTS OF INVENTORY AND REVALORISATION PROJECT OF THE HISTORICAL PARK IN KONARZEWO

Summary. Manorial estate in Konarzewo has a long and rich history. It is a very valuable object, from the architectural, landscape and historical point of view. Konarzewo was a residence of well-known ancient noble families: Konarzewski, Radomicki, Działyński, Dzieduszycki and Czartoryski. After 1945 the manorial estate was nationalised, and until 1992 was administrated by the local State Agricultural Farm (PGR). Wrong decisions made by PGR administration and negligence of historical values caused devastation of the palace, park and manor farm. In spite of it the palace and park still exist. In 2013 the palace and park were returned to the Czartoryski's family successors. Now the estate needs revalorisation. In 2011/12 both a park inventory, historical studies and project of revalorisation were made.

Key words: revalorisation of historical park, age structure of park trees, landscape park

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Agnieszka Wilkaniec, Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: agnieszkawilkaniec@gmail.com

Zaakceptowano do opublikowania – Accepted for publication:

25.09.2015

Do cytowania – For citation:

*Wilkaniec, A., Barczak, L., Targońska, A., Walerzak, M. T. (2016). Wyniki inwentaryzacji i koncepcja rewaloryzacji zabytkowego parku w Konarzewie. *Nauka Przyr. Technol.*, 10, 3, #26. DOI: 10.17306/J.NPT.2016.3.26*